

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (1991-2019 рр.)

У. Ю. Ткаченко

*Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
вул. Проскурівського підпілля, 139, Хмельницький, Україна, 29000
kgpa@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-0734-8494>*

Вища освіта є основою інтелектуального та матеріального благополуччя держави. Упродовж 1991-2019 рр. здійснено чимало досліджень зазначеної проблеми і загальнотеоретичного характеру, і емпіричного. Генеза вищої освіти України з 1991 до 2019 р. пройшла кілька важливих етапів. Найважливішими ознаками її трансформацій є набуття рис національної самоідентичності, модернізації змістового наповнення, прагнення до інтеграції в європейську та світову освітні системи при максимальному збереженні своєї самобутності. Аналіз і узагальнення історико-педагогічних джерел дали підстави визначити найголовніші етапи й тенденції розвитку вищої освіти в Україні. В основу визначення періодів покладено суспільно-політичні трансформації, соціально-економічні чинники та педагогічні концепти, і, як результат, було виділено такі періоди: I період (1991-2000 рр.) – становлення системи вищої освіти в Україні; II період (2000-2005 рр.) – розвиток у контексті ступневості й неперервності вищої освіти; III період (2005-2014 рр.) – розвиток у контексті реалій Болонської декларації; IV період (2014-2019 рр.) – трансформація вищої освіти. Матеріали здійсненого дослідження дозволяють нам охарактеризувати виділені періоди. Важливо, що Україна інтегрується в європейське співтовариство. Правове регулювання процесів модернізації освітньої сфери набуває політичного значення, а також стає вагомим інструментом розвитку вітчизняної освіти для її успішного функціонування. За часи незалежності України система вищої освіти зазнала значних трансформацій. Сформовано нормативно-правову базу вищої освіти України, на основі вітчизняних напрацювань та європейського досвіду визначено освітні тенденції.

Ключові слова: періодизація, розвиток вищої освіти, періоди, трансформація вищої освіти.

У. Ю. Ткаченко

*Хмельницькая гуманитарно-педагогическая академия
ул. Проскуровского подполья, 139, Хмельницкий, Украина, 29000*

ПЕРИОДИЗАЦИЯ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ (1991-2019 гг.)

Высшее образования является основой интеллектуального и материального благополучия государства. В течение 1991-2019 гг. осуществлено немало исследований как общетеоретического характера, так и эмпирических исследований высшего образования Украины. Рассмотрен генезис высшего образования Украины с 1991 г. до 2019 г. Выявлены важные этапы развития. Важнейшими признаками трансформаций является приобретение национальной самоидентичности, стремление к интеграции в европейскую и мировую образовательные системы при максимальном сохранении своей самобытности. Анализ и обобщение историко-педагогических источников дали основания определить этапы и тенденции развития высшего образования в Украине. В основу выделения периодов взяты общественно-политические трансформации, социально-экономические факторы и педагогические концепты, и, как результат, выделены следующие периоды: I период (1991-2000 гг.) – становление системы высшего образования в Украине; II период (2000-2005 гг.) – развитие в контексте ступенчатости и непрерывности; III период (2005-2014 гг.) – развитие в контексте реализаций Болонской декларации; IV период (2014-2019 гг.) – трансформация высшего образования. Материалы проведенного исследования позволяют нам охарактеризовать выделенные периоды. Важным является переход Украины на евроинтеграционный путь развития. Для успешного осуществления процессов модернизации образовательной сферы важное значение приобретает правовое регулирование. За время независимости Украины система высшего образования претерпела значительные трансформации. Сформировалась нормативно-правовая база высшего образования Украины. На основе отечественных наработок и европейского опыта определились образовательные тенденции.

Ключевые слова: периодизация, развитие высшего образования Украины, период, трансформация высшего образования.

Uliana Tkachenko

Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

st. The Proskur underground, 139, city Khmelnytskyi, Ukraine, 29000

PERIODIZATION OF DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE (1991-2019)

Higher education is the basis of the intellectual and material well-being of the state. During 1991-2019, a number of studies have been carried out, both theoretical and empirical, connected with studies of higher education in Ukraine. The genesis of higher education in Ukraine from 1991 to 2019 has undergone several important stages. The most important features of its transformations are the acquisition of features of national identity, the desire to integrate into the European and world educational systems with the maximum preservation of its identity, modernization of content filling. The analysis and generalization of historical-pedagogical sources gave grounds to determine the main stages and tendencies of higher education development in Ukraine. We used socio-political transformations, socio-economic factors and pedagogical concepts as the basis for defining the periods and, as a result, identified the following periods: I period (1991-2000) – formation of the higher education system in Ukraine; II period (2000-2005) – development in the context of stages and continuity; III period (2005-2014) – development in the context of the realities of the Bologna Declaration; IV period (2014-2019) – transformation of higher education. The materials of the conducted research allow us to characterize the selected periods. For the successful implementation of the processes of modernization of the educational sphere, legal regulation of this sphere becomes significant, which becomes a real tool for the development of national education. Since Ukraine's independence, the higher education system has undergone significant transformations. Gradually, the legal framework of higher education of Ukraine was formed, educational trends were determined on the basis of national achievements and European experience.

Key words: periodization, higher education development, periods, transformation of higher education.

Постановка проблеми. Тенденції розвитку суспільства, освіти, науки та техніки зумовлюють потребу у висококваліфікованих спеціалістах. Розв'язання цієї проблеми можливе через отримання якісної вищої освіти та усвідомлення істинності та сутності твердження «освіта впродовж життя».

Вища освіта є основою інтелектуального та матеріального благополуччя держави. Її розвиток залежить від багатьох чинників: врахування досягнень і позитивів минулого, визначення перспектив її розвитку; врахування сучасних тенденцій науки, освіти й техніки; реформування та модернізація вищої освіти задля вирішення протиріч у підготовці конкурентоспроможних спеціалістів; інноваційні оновлення змісту й технологій вищої освіти тощо.

Від розвитку освітньої системи, зокрема вищої, залежатиме прогресивність зрушень у державі, тому історія розвитку вищої освіти в Україні як самостійній державі вкрай важлива для усвідомлення сучасних реалій та перспектив державної політики в цій галузі. Хоча ця проблема ускладнена, по-перше, близькістю у часі, по-друге, вона досі знаходиться у динаміці, однак її дослідження зумовлене соціальною значущістю та фрагментарним висвітленням у наукових розвідках.

На думку вченої О. Сухомлинської, важливою науковою проблемою гуманітарної сфери є питання періодизації явищ. Розгортання науково-дослідницького поля відбувається на основі періодизації, а також значення періоду, що виступає рушійною силою зміни [22, с.47].

Методи досліджень. Для вирішення мети нашого дослідження були використані загальнонаукові методи, зокрема історіографічний, порівняльний, ретроспективний, що дають можливість порівняти різні погляди на досліджену проблему. Використано узагальнення, систематизація нормативно-правових документів та ін.

Формування мети статті. Здійснити періодизацію розвитку вищої освіти в незалежній Україні (1991-2019 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж 1991-2019рр. здійснено чимало спроб осмислити стан та процесуально-змістові аспекти розвитку вищої освіти (В. Андрущенко [1], С. Кремень [8], С. Ніколаєнко [12], Н. Сидорчук [19], Є.Сірий [20], О.Чвириова [24] та ін.). Науковці висвітлюють соціально-політичні, економічні, управлінські та психолого-педагогічні аспекти становлення й функціонування вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. У незалежній Україні вища освіта розвивається з 1991 р. і до тепер. Діалектичні процеси у світі і Україні динамічні, тому й спричиняють реформування вищої освіти й у XXI ст. Для того, щоб освітня модернізація була прогресивною, необхідно врахувати світові тенденції, актуальні позитивні здобутки національних процесів у системі вищої освіти за роки незалежності.

Правомірно, на нашу думку, що на розвиток вищої освіти України мають вплив такі чинники: традиції та норми функціонування в історичному контексті; мобільність і відкритість до змін і бажання прогресувати; суспільно-по-

літичні й економічні умови; соціокультурні й інтеграційні процеси; педагогічні інновації та освітні трансформації вищої школи; науково-методичні досягнення; сучасні тенденції розвитку суспільства, науки, техніки й освіти.

До аналізу проблеми періодизації в історико-педагогічних розвідках зверталися Л.Березівська [2] (розглянула періодизацію розвитку шкільної освіти в Україні у ХХ ст.), Н. Гупан (виділив етапи розвитку історико-педагогічної думки в Україні у ХХ ст.) [5], А.Король (в історії розвитку вищої освіти виокремила 7 періодів) [7], В. Майборода (окреслив етапи розвитку вищої педагогічної освіти у 1917-1985 рр.) [9], В.Петриків (обґрунтував періоди розвитку вищої історичної освіти 1945-1991 рр.) [16]. Авторські періодизації історії вищої освіти в незалежній Україні запропоновано В. Огнев'юк [14], М. Тимошенко [23], Н. Сафонова [18], Г. Січкаренко [21], В. Циганок [18].

На нашу думку, в контексті дослідженої проблеми варта уваги періодизація, у якій взято до уваги критерій рівня державного регулювання господарської діяльності вищих навчальних закладів [23]:

I період – «пострадянський» розвиток законодавства України, основним завданням якого було формування нормативно-правової бази, що визначала б діяльність закладів вищої освіти на початку 90-х рр. ХХ ст.

II період – кінець 1991р.-1995 р. характеризується зниження фінансування закладів вищої освіти, появою та узаконенням приватних закладів, появою чітких рекомендацій щодо проведення акредитації вищих навчальних закладів.

III період – 1996-2000 рр. збагачення та розширення нормативно-правової бази вищої освіти в Україні.

IV період – з 2000 р. і до сьогодні. Інтеграційні процеси та пошук нових підходів в організації вищої освіти.

Цілком слушною щодо періодизації процесу реформування системи вищої освіти в Україні є точка зору В.Огнев'юка, який стверджує, що після набуття Україною незалежності радикальні зміни у сфері освіти здійснювалися у два головних етапи: перший (1991-1995 роки) визначив проблему як соціальне завдання українського державотворення; другий (1995-2002 роки) увів її в систему національних потреб та інтересів і водночас до широкого міжнародного контексту цивілізованого розвитку людства [14, с. 79].

У монографії «Трансформації вищої освіти в незалежній Україні» Г.Січкаренко [21] дає

характеристику таким періодам: I перша половина 1990-х рр.; II друга половина 1990-х рр.; III 1990-ті початок 2000-х рр.

Науковці Н. Сафонова та В. Циганок у своєму дослідженні розглядають питання розвитку освіти і виділяють такі етапи:

I етап (1990-1996 рр.) – з моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України (липень 1990 р.) до ухвали Конституції України (червень 1996 р.);

II етап (1996-2002 рр.) – від прийняття Конституції України (червень 1996 р.) до прийняття Верховною Радою України Закону України «Про вищу освіту» (січень 2002 р.);

III етап (2002 р. і до сьогодні) – з часу прийняття Верховною Радою України Закону України «Про вищу освіту» [18, с.273].

Як бачимо, генеза вищої освіти України з 1991 р. до 2019 р. пройшла кілька важливих етапів. Найважливішими ознаками її трансформацій є набуття рис національної самоідентичності, прагнення до інтеграції в європейську та світову освітні системи при максимальному збереженні своєї самобутності, модернізація змістового наповнення, збагачення новими процесуально-технологічними компонентами. Ці та інші критерії лягли в основу різних підходів періодизації розвитку вищої освіти.

Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає проблема періодизації розвитку вищої освіти у незалежній Україні, тому історіографія цієї проблеми нараховує значну кількість досліджень. Аналіз і узагальнення історико-педагогічних джерел дали підстави визначити найголовніші етапи й тенденції розвитку вищої освіти в Україні як самостійній державі. Разом і з тим у нашій науковій розвідці, по-перше, є наукова цінність, яка збагатить теоретичні основи історії становлення та функціонування вищої освіти в незалежній Україні; по-друге, практичне значення нашого дослідження вбачається у тому, що отримані результати можуть бути використані у практиці викладання навчальних дисциплін, у змісті яких ця проблема окреслена.

В основу визначення періодів покладено суспільно-політичні трансформації, соціально-економічні чинники та педагогічні концепти, і, як результат, виділено такі періоди:

I період (1991-2000 рр.) – становлення системи вищої освіти в Україні.

II період (2000-2005 рр.) – розвиток у контексті ступневості й неперервності.

III період (2005-2014 рр.) – розвиток у контексті реалій Болонської декларації.

IV період (2014-2019 рр.) – трансформація вищої освіти.

Матеріали здійсненого дослідження дозволяють нам охарактеризувати виділені періоди.

Визначення нижньої межі першого періоду «Становлення системи вищої освіти в Україні» (1991-2000 рр.) зумовили зовнішні фактори (проголошення України як незалежної та самостійної держави, національне піднесення, соціально-економічні та політичні зміни) та внутрішні (створено Міністерство освіти, було прийнято низку законів, які визначили нормативно-правове регулювання системи освіти: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про мову навчання», «Про наукову та науково-технічну діяльність» тощо).

У Законі України «Про вищу освіту» розкрито сутність основних термінів: вища освіта, зміст вищої освіти, зміст навчання, стандарт вищої освіти, вищий навчальний заклад; надано правовий статус вищим навчальним закладам, описано рівні акредитації закладів вищої освіти, сформовано принципи управління вищими навчальними закладами.

Варто зауважити, що 23-24 грудня 1992 р. у Києві на Всеукраїнському конгресі працівників освіти України було запропоновано проєкт державної національної програми «Освіта: Україна XXI століття», у якому визначено зміст усіх ланок освіти, питання національного виховання молоді, окреслено стратегічні завдання, пріоритетні напрями й основні шляхи реформування вищої освіти України.

Отже, цілком правомірно, що з розвитком держави розпочинається становлення фундаменту освітньої системи в самостійній та незалежній Україні, зокрема й вищої.

Цей період характеризується переходом від авторитарної до толерантної педагогічної думки; деідеологізацією освітньої теорії та практики; оновленням змісту вищої освіти; гуманізацією; особистісним розвитком кожного студента.

Другий період «Розвиток у контексті ступеневості й неперервності» (2000-2005 рр.) ознаменувався переходом вищої освіти на чотири ступені підготовки спеціалістів: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст та магістр.

Ступенева система підготовки фахівців, яка реалізується через безперервну програму підготовки здобувачів освіти, наближає українську освіту до світових, зокрема європейських, стандартів.

Студенти закладів вищої освіти мають можливість освоїти програму різних освітніх ступенів на відповідних рівнях вищої освіти.

Неперервність здобуття освіти забезпечить умови для підвищення Це і є основною прерогативою другого періоду розвитку вищої освіти.

Третій період «Розвиток у контексті реалій Болонської декларації» (2005-2014 рр.) є логічним продовження позитивних зрушень у системі вищої освіти, продовженням курсу інтеграції у світовий освітній простір. Нижня межа визначена так, оскільки у 2004-2005 рр. було запроваджено кредитно-модульну систему, у зв'язку з цим перед закладами вищої освіти постала необхідність змін у концептуально-змістовому та технологічно-процесуальному компонентах: вищій освіті необхідно доопрацьовувати змістове наповнення освіти новими матеріалами, впроваджувати інноваційні технології [6].

Зауважимо, що 19-20 травня 2005 р. міністри освіти країн Європи, зокрема і України, підписали Болонську декларацію, яка засвідчила об'єднання освітніх систем у єдиний Загальноєвропейський простір вищої освіти. Саме тому нижньою межею цього періоду є 2005 р.

Згідно з Декларацією, вища освіта повинна бути уніфікована відповідно до єдиного європейського стандарту якісної освіти. А відповідальність за забезпечення якості, в основі якої лежать знання, уміння й навички випускників, несе навчальний заклад.

Характеристика цього періоду:

1. Тенденція до глобалізації світу.
2. Залучення до європейського та світового освітнього простору на всіх рівнях.
3. Активізація контактів із зарубіжними освітніми та науковими установами.
4. Доступність здобутків і надбань у галузі освіти країн Європи.
5. Мобільність студентів і кадрів вищої освіти.
6. Гнучкість, безперервність освіти націлена на забезпечення особистісних потреб кожного здобувача освіти.
7. Єдині норми оцінювання навчальних досягнень і як наслідок взаємне визнання дипломів про вищу освіту країнами, які підписала Болонську декларацію.

Триває розвиток вищої освіти, яка інтегрується у європейське та світове співтовариство. Зазначимо, що вища освіта розвивається як відкрита державно-суспільна система. Важливо сьогодні підвищувати професіоналізм педагогів, їхню підтримку на державному рівні. Ми зобов'язані звернути увагу на соціальний статус працівника освіти. Важливими на сьогодні є

особистісний підхід у розвитку освіти. Державна політика України передбачає рівні можливості громадян щодо вищої освіти, яка повинна відповідати викликам сьогодення, а це передбачає звернення особливої уваги на її якість. Актуальними є змістове наповнення та організація навчального процесу, яка передбачає інноваційний підхід та використання інформаційних технологій [4, с. 106]. Це і є на сьогодні основними пріоритетами державної політики [10].

Вища освіта працює за принципами євроінтеграції, демократизації, варіативності, універсальності. Особлива увага звертається на рефлексію, філософствування та стимулювання студентів. Мова йде про створення освітнього середовища, яке б формувалося на принципах добровільності, діалогічності та відповідало світовим стандартам [2 с. 382]. Процеси модернізації можливі через формування сучасної нормативно-правової бази вищої освіти, яка сприятиме розвитку освіти України. Лише через модернізацію ми можемо говорити про якісний новий рівень реформування освіти, що сприятиме євроінтеграційним процесам та відповідності європейським вимогам [17]. На сучасному етапі важливим є формування конкурентоспроможності закладу вищої освіти, а це передовсім його інноваційна політика діяльності. Необхідно говорити про ефективність інновації в освіті, які можливі через поступальність та самодостатність. Значної уваги потребує менеджмент закладу вищої освіти, який безпосередньо розрахований на його економічний, соціальний розвиток. Важливо зосередитись на самоврядуванні в поєднанні з державним регулюванням. Економічна підтримка наукових шкіл, наукових колективів, науковців сприятиме випереджаючому рівню наукових досліджень. Особливу увагу варто приділити розвитку творчої молоді, її можливості зреалізуватися у науковій сфері; інноваційній та науковій діяльності закладів вищої освіти, яка визначена інноваційною політикою держави та регіону [20]. Системні зміни повинні ґрунтуватися на принципах які сприятимуть інноваційному розвитку освіти. Також важливо зацентувати на інвестиційній привабливості та якості [20]. Євроінтеграційні процеси опираються на фундаментальні загальнолюдські цінності, які є основою громадянського суспільства [19]. Сьогодні українська вища освіта повинна адаптуватися до європейських стандартів та критеріїв, нормативно-правових норм.

Отже, у цей період розвитку вищої освіти європейські освітні тенденції зумовили зміну акцентів в організації й реалізації едукації; сту-

дентоцентризм базується на розвитку особистісних нахилів і задатків кожного; оновлення змісту, технологій, форм, методів і прийомів є позитивним.

Четвертий період «Трансформація вищої освіти» (2014-2019 рр.) вимагає постійного удосконалення та розвитку усіх учасників цього процесу, адже навчання упродовж життя, сталий розвиток є концептуальними положеннями динаміки суспільних, зокрема й освітніх, перетворень.

Основні характеристики вбачаємо у такому: нові вимоги до рівня професіоналізму викладачів та підготовці студентів; модернізації змісту із врахування здобутків світової педагогічної думки; педагогіка партнерства; стимулювання до саморозвитку та самовдосконалення; забезпечення розвитку ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти; мобільності та гнучкості вищої освіти; міжнародні освітні програми та продовження навчання за кордоном стають доступними для українців; активний обмін досвідом із зарубіжними колегами; інтеграція у міжнародний науковий простір; збагаченні активними формами та методами навчання; інтерактивні технології; розвиток особистісних характеристик і студентів, і викладачів: критичного мислення, творчості, ІКТ-компетентності; інформатизації освітнього процесу; застосування сучасних цифрових технологій для створення новітньої навчально-наукової експериментальної бази на основі перспективних досліджень та технологічних рішень; впровадження Інтернет ресурсів, хмарних технологій в освіту.

Відповідно до цього можна висловити припущення, що зміни у вищій освіті цього періоду матимуть позитивні наслідки у майбутньому.

Висновок. Проведене дослідження дозволяє дійти висновків, що за часи незалежності України система вищої освіти зазнала значних трансформацій. Поступово сформувалася нормативно-правова база вищої освіти України, на основі вітчизняних напрацювань та європейського досвіду визначилися освітні тенденції, на становлення й функціонування вищої освіти впливали соціально-політичні та економічні чинники. Нами виділено період становлення системи вищої освіти в Україні; період розвитку у контексті ступневості й неперервності; період розвитку у контексті реалій Болонської декларації; період трансформації вищої освіти.

Подальших розвідок потребують питання розвитку навчально-методичного забезпечення вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

8. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть. *Вища освіта України*. 2001. № 2. С. 5-13.
9. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія. Київ : Богданова А. М., 2008. 406 с.
10. Вища освіта в Україні Нормативно-правове регулювання : нормат. зб. / за заг. ред. М. Степка, Л. Горбунової. Київ : Форум, 2007. Т. 1. 798 с.
11. Гришук Ю. Розвиток сучасної вищої освіти в Україні: Євроінтеграційний контекст. *Матеріали XVII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 17. С. 105-107.
12. Гупан Н. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2000. 224 с.
13. Загальні відомості про вищу освіту в Україні. Київ, 2006. URL: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/higher> (дата звернення: 10.12.2019 р.).
14. Король А. Вища освіта України: етапи розвитку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (52). С. 93-97.
15. Кремень В. Філософія освіти ХХІ століття. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: польс.-укр. щоріч. / за ред. Т. Левовицького, І. Зяюна та ін.* Ченстохова ; Київ, 2003. С. 13-22.
16. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985). Київ: Либідь, 1992. 196 с.
17. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Лемківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. Київ : вид. центр МОН України, 2004. 24 с.
18. Наточий Л. О. Сутність поняття «періодизація» щодо проблеми розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл у вітчизняній педагогічній теорії (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.). *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2010. Вип. 15. С. 35–43.
19. Ніколаєнко С. М. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку : доповідь на засіданні підсумкової колегії МОНУ, 24 березня 2005 р. *Вища школа*. 2005. № 1. С. 13-30. URL : <http://www.mon.gov.ua/education/higher/topic/rzvosv> (дата звернення: 10.12.2019 р.).
20. Овсянкіна Л. А. Перспективи розвитку сучасної освіти у контексті євроінтеграції. *Вища освіта України*. 2011. Додаток 2 до № 3. Т. I (26). С. 382-384.
21. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ : Знання України, 2003. 450 с.
22. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Травень – грудень 2004 р. / упоряд. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. Ч. 2. 188 с.
23. Петрик В. Періодизація розвитку змісту вищої історичної освіти в Україні (1945-1991). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 412-419.
24. Поступна О. В. Нормативно-правове забезпечення вищої освіти в Україні в контексті європейської інтеграції. *Державне будівництво*. 2007. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/index.html> (дата звернення 24.07.2007 р.)
25. Сафонова Н. М., Циганок В. Є. Етапи та провідні напрями реформування вищої школи в Україні (90-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.). *Історичні записки : збірник наукових праць*. Вип. 12. Ч. 2. С. 271-278.
26. Сидорчук Н. Г. Університетська педагогічна освіта в контексті євроінтеграційних процесів. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7539/97/> (дата звернення 17.05.2007 р.).
27. Сірий Є. В. Інноваційний розвиток освіти в Україні: розгортання проблеми та засадницькі орієнтири. URL: www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/.../aktprob.11.65.pdf (дата звернення: 10.12.2019 р.).
28. Січкаренко Г. Г. Трансформації вищої освіти в незалежній Україні: монографія. Київ: КНЛУ, 2009. 362 с. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/89898989/2532/%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.12.2019 р.).
29. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68 с.
30. Тимошенко М. О. Історія становлення та розвитку господарсько-правового регулювання вищої освіти в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 234–240.
31. Чвирова О. Є. Специфіка інноваційного розвитку вищої освіти у філософському аспекті. *Гуманітарний часопис*. 2011. № 3. С. 23-29.

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V. P. (2001). Teoretyko-metodolohichni zasady modernizatsii vyshchoi osvity v Ukraini na rubezhi stolit [Theoretical and methodological principles of higher education modernization in Ukraine at the turn of the century]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education in Ukraine]*, 2, 5-13 (in Ukrainian).
2. Berezivska, L. D. (2008). Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti [Reforming school education in Ukraine in the 20-th century]. Kyiv : Bogdanova A. M., 406 p. (in Ukrainian).
3. Stepka M. & Horbunovoi. (Ed.). (2007). *Vyshcha osvita v Ukraini Normatyvno-pravove rehuliuвання : normat. zb. [Higher education in Ukraine Legal regulation: a compilation]*. Kyiv : Forum. Vol. 1. 798 p. (in Ukrainian).
4. Hryshchuk, Yu. (2015). Rozvytok suchasnoi vyshchoi osvity v Ukraini: Yevrointehratsiinyi kontekst [Development of Modern Higher Education in Ukraine: A European Integration Context]. *Paper presented at 17 th Ukrainian Intern. Science and Practical Conf. «Domestic science at the turn of the era: problems and prospects»* (105-107). Pereiaslav-Khmelnitskyi, 2015. Iss. 17 (in Ukrainian).
5. Hupan, N. (2000). Istoriohrafia rozvytku istoryko-pedahohichnoi nauky v Ukraini [Historiography of the development of historical and pedagogical science in Ukraine]. Kyiv: NPU im. M. Drahomanova. 224 p. (in Ukrainian).
6. Zahalni vidomosti pro vyshchu osvitu v Ukraini [General information about higher education in Ukraine]. (2006). Kyiv. Retrieved from : <http://www.mon.gov.ua/education/higher/higher> (in Ukrainian).
7. Korol, A. *Vyshcha osvita Ukrainy: etapy rozvytku [Higher education in Ukraine: stages of development]* (2016). *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho, ser. Pedahohichni nauky*, 1 (52), 93-97 (in Ukrainian).
8. Kremen, V. (2003). Filosofiia osvity XXI stolittia [The philosophy of education of the XXI century]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykhohiia: pols.-ukr. shchorich*. Chenstokhova ; Kyiv, 13-22 (in Ukrainian).
9. Maiboroda, V. K. (1992). *Vyshcha pedahohichna osvita v Ukraini: istoriia, dosvid, uroky (1917-1985) [Higher Teacher Education in Ukraine: History, Experience, Lessons (1917-1985)]*. Kyiv : Lybid. 196 p. (in Ukrainian).
10. Stepko, M. F. (Ed.). (2004) *Modernizatsiia vyshchoi osvity Ukrainy i Bolonskyi protses: materialy do pershoi lektsii [Modernization of higher education in Ukraine and the Bologna process: materials for the first lecture]*. Kyiv: vyd. tsentr MON Ukrainy. 24 p. (in Ukrainian).
11. Natochyi, L. O. (2010). Sutnist poniattia «periodyzatsiia» shchodo problemy rozvytku teorii upravlinskoï kultury kerivnykiv zahalnoosvitnikh shkil u vitchyznianiï pedahohichnii teorii (druha polovyna XX st. – pochatok XXI st.) [The essence of the concept of «periodization» in relation to the problem of development of the theory of managerial culture of the heads of secondary schools in the national pedagogical theory (the second half of the 20th cent. – early 21st cent.)]. *Visnyk Hlukhivskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu [Bulletin of the Hlukhiv State Pedagogical University]*. Seria: Pedahohichni nauky. Iss. 15, 35-43. (in Ukrainian).
12. Nikolaienko, S. M. *Vyshcha osvita i nauka – naivazhlyvishi sfery vidpovidalnosti hromadianskoho suspilstva ta osnova innovatsiinoho rozvytku : dopovid na zasidanni pidsumkovoï kolehii MONU, 24 bereznia 2005 r. [Higher Education and Science are the Most Important Areas of Civil Society Responsibility and the Basis for Innovative Development: Report at the Meeting of the the Ministry of Education and Science of Ukraine Final Collegium, March 24, 2005]*. *Vyshcha shkola [High school]*. Retrieved from : <http://www.mon.gov.ua/education/higher/topic/rzvsov> (in Ukrainian).
13. Ovsiankina, L. A. (2011). Perspektivy rozvytku suchasnoi osvity u konteksti yevrointehratsii [Prospects for the development of modern education in the context of European integration]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education in Ukraine]*. Appendix 2 to №3. Vol. I (26), 382-384. (in Ukrainian).
14. Ohneviuk, V. O. (2003). *Osvita v systemi tsinnosti staloho liudskoho rozvytku [Education in the system of values of sustainable human development]*. Kyiv : Znannia Ukrainy. 450 p. (in Ukrainian).
15. Stepko, M. F., Boliubash, Ya. Ya. & Shynkaruk V. D. (Ed.). (2004, May-December). *Osnovni zasady rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu. Dokumenty i materialy [Basic principles of development of higher education of Ukraine in the context of the Bologna process]*. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2005. Part. 2. 188 p. (in Ukrainian).
16. Petrykiv, V. (2016). *Periodyzatsiia rozvytku zmistu vyshchoi istorychnoi osvity v Ukraini (1945-1991) [Periodization of the development of the content of higher historical education in Ukraine (1945 1991)]*. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 3 (57), 412-419. (in Ukrainian).
17. Postupna, O. V. (2007). *Normatyvno-pravove zabezpechennia vyshchoi osvity v Ukraini v konteksti yevropeiskoi intehratsii [Legal support for higher education in Ukraine in the context of European integration]*. *Derzhavne budivnytstvo [State building]*, 2. Retrieved from: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/index.html> (in Ukrainian).
18. Safonova, N. M. & Tsyhanok V. Ie. *Etapy ta providni napriamy reformuvannia vyshchoi shkoly v Ukraini (90-ti rr. XX pochatok XXI st.) [Stages and Leading Directions of Higher Education Reform in Ukraine (1991 – early 21st century)]*. *Istorychni zapysky: zbirnyk naukovykh prats [Historical notes: a collection of scientific works]*. Iss.12. Part. 2, 271-278 (in Ukrainian).

19. Sydoruk, N. H. Universytetska pedahohichna osvita v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [University pedagogical education in the context of European integration processes]. Retrieved from : <http://studentam.net.ua/content/view/7539/97/> (in Ukrainian).
20. Siryi, Ye. V. Innovatsiyni rozvytok osvity v Ukraini: rozghortannia problemy ta zasadnytski oriientyry [Innovative Development of Education in Ukraine: Deploying Problems and Background]. Retrieved from : www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/.../aktprob.11.65.pdf (in Ukrainian).
21. Sichkarenko, H. H. (2009). Transformatsii vyshchoi osvity v nezalezhnii Ukraini [Transformations of higher education in independent Ukraine]. Kyiv : KNLU. 362 p. Retrieved from: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2532/%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (in Ukrainian).
22. Sukhomlynska, O. V. (2003). Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem [Historical and pedagogical process: new approaches to common problems]. Kyiv : A.P.N. 68 p. (in Ukrainian).
23. Tymoshenko, M. O. (2009). Istoriia stanovlennia ta rozvytku hospodarsko-pravovoho rehuliuвання vyshchoi osvity v Ukraini [History of formation and development of economic and legal regulation of higher education in Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava [Journal of the Kyiv University of Law]*, 4, 234-240. (in Ukrainian).
24. Chvyrova, O. Ye. (2011). Spetsyfika innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity u filosofskomu aspekti [The specificity of the innovative development of higher education in the philosophical aspect]. *Humanitarnyi chasopys [Humanitarian magazine]*, 3, 23-29. (in Ukrainian).